

Почетно истраживање о узроцима и учесталости дечијих бракова у Врању

I Циљ и методологија истраживања

Општи циљ истраживања је утврђивање тренутног стања, учесталости и основних узрока дечијих, раних и принудних бракова на територији Града Врања, као и процена ефикасности постојећег институционалног и ванинституционалног одговора.

Специфични циљеви истраживања су:

-мапирање кључних покретача (економских, културолошких, образовних) ове појаве у локалном контексту.

-процена оперативних капацитета и међусекторске сарадње локалних актера (школе, ЦСР, полиција, правосуђе, ОЦД)

Истраживање:

- О узроцима дечијих бракова,
- Учесталости дечијих бракова,
- Доступним механизмима заштите,
- Капацитетима кључних актера

Кроз анализу локалних политика, састанке са представницима локалних власти, институција и кроз захтеве за приступ информацијама од јавног значаја.

Израда почетног истраживања којим су прикупљени подаци о узроцима и учесталости дечијих бракова, доступним механизмима заштите, актерима укљученим у систем превенције и елиминације дечијих бракова кроз анализу минимум:

- 2 локалне политике,
- 4 састанка са представницима локалних актера,
- 2 захтева за приступ информацијама од јавног значаја

Истраживање се заснива на триангулацији података (комбиновањем квалитативних и квантитативних метода) кроз тачно дефинисане кораке:

А. Анализа локалних политика

Б. Полуструктурирани интервјуи (квалитативни подаци)

Ц. Захтеви за приступ информацијама од јавног значаја

II Општи демографски и социо-економски подаци у граду Врање

Према профилним подацима Републичког завода за статистику из 2025. године, на територији града Врања живи око 74.000 становника (сам град Врање има око 66.000, док општина Врањска Бања броји око 7.500 становника). Од тога око 55.124 становника живи у урбаном, а око 19.167 становника у руралним подручјима града и општине Врањска Бања. Укупан број деце и младих до 19 година у Пчињском округу стално опада под утицајем негативног природног прираштаја. На нивоу Града Врања, број деце старости од 0 до 17 година износи приближно 13.500 (што чини 18% укупне локалне популације).

Када је реч о ромској заједници, постоји значајна разлика између података прикупљених током званичног пописа и реалног стања на терену које прате локалне организације цивилног друштва и институције. Према званичном попису из 2022. године број ромског становништва у Врању је 3.531 (око 4,47% укупног становништва Града), док према незваничним подацима је од 6.500-8.000 (између 9% и 11 % стварне популације на терену). Разлози за ово одступање су: прикривање националне припадности, миграције и рад у иностранству и интерно расељена лица.

Према најновијим званичним извештајима Националне службе за запошљавање (НСЗ) за Филијалу Врање број активно незапослених лица на евиденцији НСЗ се налази 3.904 незапослених лица. Међу незапосленима у Врању и даље доминирају жене, којих има 2.217 (што је 56% од укупног броја на бироу). На нивоу целог Пчињског округа (који покрива Врање и још 6 општина) број незапослених лица износи око 16.790 лица, од чега су 9.207 жене.

Образовна структура становништва показује сличан образац као и у остатку Србије-нешто већи проценат жена има завршено основно образовање, док мушкарци у већем проценту имају завршено средње образовање. Запажено је да на евиденцији НСЗ готово уопште нема машинских инжињера, професора математике, физике и хемије. Такође је изражен дефицит занатских занимања и квалификованих радника, док се на послове у администрацији и праву најдуже чека.

У општој популацији на територији Града Врања, обухват деце основним образовањем је изузетно висок и креће се између 95% и 98%. Захваљујући строгој сарадњи предшколских установа (Припремни предшколски програм) локалне самоуправе и основних школа, скоро свако дете које стаса за упис буде евидентирано и крене у први разред.

Проблем настаје код деце из неформалних и подстандарних насеља попут (Горње чаршије или Асамбаира), где обухват при упису у први разред уме да падне на око 80% до 85%. Главни разлози су административни проблеми (недостатак пријаве пребивалишта или документације), ране сезонске миграције породица у иностранство и језичка баријера.

За општу популацију у Врању, стипа завршавања основне школе прати републички просек и износи око 95% до 96% ученика који упишу први разред. Међитим, ако податке сегментирамо и издвојимо ромску популацију и децу из социјлно угрожених породица, стопа завршавања драстично опада. **Према анализама локалних ОЦД и**

педагошких асистената на Југу Србије, тек око 60% до 65% ромске деце која упичу први разред и заврче осми. Код ромских девојчица овај проценат је неповољнији услед специфичних културолошких изазова и ризика раних бракова.

На локалном нивоу у Врању критичке тачке осипања су у петом разреду, односно, највећи талас напуштања школе дешава се на прелазу из 4. у 5. разред. Званично школе ретко воде децу као “исписане” јер се боре против осипања, али у пракси долази до скривеног осипања.

Према подацима Центра за социјални рад, у 2025. години евидентирано је укупно 11.000 лица, од којих су, између 2.800 и 3.200 деца (0-17), млади, између 800 и 1000 (18-25), одрасли, између 4.200 и 4.700 (26-64) и стари преко 65 година, између 2.500 и 3.000. Према подацима Центра за социјални рад, број корисника новчане социјалне помоћи креће се између 2.500 и 3.000 појединаца. Годишње у Врању се одобри између 1.500 и 2.000 једнократних помоћи.

Током 2025 године у служби за децу и младе евидентирано је око 1.800 до 2.100 појединачних предмета (нових и пренесених из ранијих година). На годишњем нивоу региструје се око 120 до 150 пријава насиља где су жртве деца. Региструје се око 80 до 100 случајева занемаривања родитељских дужности. Конфликтни разводи и спорови око деце оптерћују огроман део капацитета Врањског Центра јер се годишње обради између 250 и 300 предмета који се тичу поверавања деце, измене одлука о вршењу родитељског права или алиментације. На територији Града Врања активно је око 40 до 50 хранитељских породица. У овим породицама је збринуто између 60 и 70 деце и младих.

Извештаји Центра за социјални рад указују да су најчешће интервенције усмерене на заштиту деце од насиља и занемаривања, као и на подршку породицама у кризним ситуацијама. Највећи број стручних процена односи се на поступке везане за кршење родитељског права, поверавање деце и заштиту права детета.

Из контекста ширег друштвеног ризика, подаци релевантних институција указују да су деца и млади из социо-економски угрожених породица посебно изложени ризицима као што су вршњачко насиље, дечији рад и рани бракови. Такође, идентификовани су појединачни случајеви трговине људима, при чему су малолетници посебно рањива категорија.

Укупно посматрано, социо-економски показатељи за Врање указују на релативно стабилне демографске трендове, али и на присуство изражених социјалних изазова, посебно у области сиромаштва, социјалне заштите и заштите деце и рањивих група становништва.

III Анализа локалних акционих планова (ЛАП) У Граду Врање

ЛАП за младе града Врања је формално истекао. Међутим, Град Врање је усвојио нови Акциони план за младе 2025 године, а у току су и припреме за дугорочнији стратешки период. Ова смена планских докумената пружа идеалан простор за цивилни сектор, јер се локална самоуправа формално обавезала на нове циљеве, али имплементација и реална подршка на терену (попут скромног буџета од свега милион динара за омладинске пројекте) остављају значајан простор за интервенцију удружења грађана.

Предходни акциони план (односно Стратегија унапређења положаја младих Града Врања за период 2021-2025 на основу којих су донешени годишњи акциони планови) поставио је темеље омладинске политике након дугод периода у којем град уопште није имао важећа документа у овој области (последњи ЛАП пре тога био је за период 2011-2015).

Главни фокус и стратешке области тог документа креирани су са циљем да одговоре на талас исељавања младих и њихову пасивност у локалној заједници.

Главни фокус је био на институционализацији омладинске политике и стварању физичког простора за младе. Кључна политичка и друштвена крилатица овог плана била је „обезбеђивање бољег квалитета живота и лакша интеграција младих у друштвени живот.” Највећи акценат и главно обећање овог периода било је оснивање Омладинског центра/простора за младе (који би служио за неформално образовање, хобије и стицање вештина), као и јачање капацитета локалне канцеларије за младе (КЗМ).

План је углавном обухватао неколико важних области :

- Запошљавање и економско оснаживање (фокус је био на подстицању предузетништва младих, смањењу незапослености у Пчињском округу и креирању обука за дефицирана занимања на локалном тржишту рада),
- Образовање и неформално учење (повезивање формалног образовног система са програмима Канцеларије за младе. Област је обухватала и подршку младим талентима и студентима кроз локалне механизме стипендирања),
- Развој рада Канцеларије за младе,
- Активизам, волонтеризам и партиципација (подстицање младих да се укључе у процесе доношења одлука на локалном нивоу, пре свега кроз активирање и реизбор члана Савета за младе),
- Култура, спорт и слободно време (повећање броја културних и спортских садржаја намењених искључиво младој популацији, те подршка омладинским удужењима која се баве овим темама),
- Здравље и безбедност младих (промоција здравих стилова живота, превенција болести зависности и вршњачког насиља).

Ревизија омладинске политике и израда новог оквира спроведене су крајем 2024. године, тачније у децембру 2024. године, када је радна група завршила нацрт и одржала велику јавну расправу у Врању. Званична ревизија и пратећа СВОТ анализа спровођења омладинских мера у Врању показале су дубок раскорак између формално постављених циљева и реалности на терену:

- Пасивизација и неповење: Млади показују висок степен апатије и немотивисаности за укључивање у формалне процесе доношења одлука (нпр. рад Савета за младе), јер сматрају да се њихово мишљење не уважава суштински, већ само про форме.
- Неједнакост у географском смислу: Евалуација је истакла огроман недостатак омладинских програма у руралним срединама на територији Града Врања. Готово

све активности су концентрисане у самом градском језгру, док су млади са села маргинализовани.

- Проблем “вечитог чекања на инфраструктуру”: иако је као кључна потреба мапиран и започет процес отварања Омладинског центра (односно адекватног простора за младе), реализација на терену касни, што успорава развој омладинског рада.
- Финансијска неодрживост: показало се да локални омладински бизниси и иновативне идеје немају системску финансијску подршку од стране града, а буџети за ОЦД су недовољни за дугорочне програме.

Истраживања потреба на терену разбила су предрасуду о томе да су „млади потпуно незаинтересовани.” Они заправо имају врло јасне захтеве, али у областима које се разликују од онога што им институције традиционално нуде.

Млади су показали нејвеће интересовање за следеће области:

- Ментално здравље и психолошка подршка: млади у Врању имају огромно интересовање и потребу за бесплатном, доступном и поверљивом психолошком подршком и саветовањем.
- Практичне вештине и предузетништво: ИТ обуке, програмирање и дигитални маркетинг.
- Практичне обуке: траже менторство и простор (попут бизнис хабова и startup центара) где могу да развијају сопствене идеје и науче како да покрену посао, како би обезбедили економску независност без напуштања Врања.
- Неформални „Safe Space” (пеостор за дружење и стварање): млади изузетно теже ка добијању простора у коме могу сами да креирају садржај. Показали су интересовање за омладинске клубове у којима би се организовале: вршњачке едукације и радионице о родној равноправности, активизму и заштити животне средине, као и културне вечери, изложбе и омладински фестивали у чијој креацији учествују они, а не старији уместо њих.

Резултати локалних истраживања и ревизија планских докумената показују јасне смернице да млади у Врању нису пасивни већ демотивисани недостатком активних програма. Њихов примарни интерес фокусиран је на стицање практичних предузетничких вештина, дигиталну писменост, али и хитну потребу за програмима менталног здравља и психосоцијалне подршке.

Нови стратешки и акциони документи града Врања препознају неколико хриничних изазова са којима се млада популација (15-30 година) суочава у локалној заједници:

- Економска зависност и недостатак прилика: Висока стопа незапослености младих и неусклађеност формалног образовања са реалним потребама локалног тржишта рада.

- Одлив младих: Изражен је тренд миграције младих ка већим универзитетским центрима (Ниш, Београд) и иностранству, услед недостатка перспективе за професионални развој у родном граду.
- Пасивност и ниска партиципација: Недовољно системско укључивање младих у процес доношења одлука локалном нивоу и слаба видљивост омладинског активизма, упркос постојању Канцеларије за младе (КЗМ) И Савета за младе.

Нови акциони оквир Града Враћа фокус ставља на неколико приоритетних области:

- Подршка иновацијама и предузетништву: Кроз механизме попут Регионалног иновационог стартап центра Враће, планирају се програми подршке стартапима, ИТ обуке и подстицајни услови запошљавања младих.
- Подршка студентима и младим талентима: Иницирање модела стипендирања у сарадњи са приватним сектором, где би компаније обезбеђивале стипендије и праксу, уз обавезу младих да након студија остану и раде у Врању одређени период.
- Активизам и волонтеризам: Планирана је реформа постојећег Савета за младе како би се унапредили услови за омладински рад и неформално образовање.

Међутим, идентификовани су бројни недостаци овог стратешког документа, што ствара огроман простор за деловање ОЦД:

- Буџетски дефицит: Иако документи декларативно подржавају омладинску политику, алокација буџетских средстава за пројекте омладинских Удружења је изузетно ниска: нпр. само милион динара на годишњем нивоу), што онемогућава одрживост локалних иницијатива без подршке екстерних донатора.
- Маргинализоване групе: Фокус је често на високом образовању и ИТ сектору, док специфичне потребе девојака и младих жена у руралним срединама Пчињског округа, младих ван система образовања и рада (НЕЕТ популација), као и младих из осетљивих група (Роми, млади са инвалидитетом) остају недовољно покривене практичним мерама на терену.

Иако је Град Враће усвојио Акциони план за младе, анализа званичног документа и алокације буџета показује јасан раскорак између декларативних циљева и реалне подршке на терену. Нацрт Акционог плана успешно је прошао јавну расправу у децембру, окупивши преко 70 директних представника младих и ОЦД, што потврђује да постоји висока мотивација омладинског сектора у Врању да се укључи у решавање ових проблема, али да им је за реализацију потребан ресурсни менторски ослонац.

Још увек је горући проблем ситуација одлива младих у Врању што представља један од највећих социо-економских изазова за град. Резултати истраживања показују алармантан податак да између 85% и 90% младих Враћанаца размишља о одласку из родног града. Квалитет живота у Врању је оцењен ниском просечном оценом – 2,47 (на скали од 1-5).

Када узмемо у обзир анализу сва три стратешка документа (ЈАП из 2011-2014, затим 2021-2025 и нацрт из децембра 2025 године), проблем дечијих, раних и принудних бракова није директно и засебно адресиран као специфичан феномен, већ је постављен уопштено и посредно.

У Локалном акционом плану за младе у периоду од 2011-2014 године, дечији, рани и принудни бракови нису обухваћени као посебан проблем. У овом периоду, омладинска политика у Врању била у зачетку (фокусирана на оснивање Канцеларије за младе и базичне спортске/културне активности). Питање дечијих бракова се у омладинским документима уопште није помињало. Ова тема је у том периоду пребацивана искључиво на Локални акциони план за децу и Центра за социјални рад, али кроз призму породичног насиља и малолетничке деликвенције, а не кроз омладинску политику или специфичне мере за ромску заједницу.

У Локалном акционом плану за младе у периоду од 2021-2025 године дечији, рани и принудни бракови обухваћени су индиректно (кроз инклузију и општу безбедност), али без директног именовања феномена. Подручје које се делимично тичало овог проблема дефинисано је у оквиру циља: “Развијање социјалне инклузије, подршка осетљивим групама младих и промоција здравих стилова живота.”

Иако се у текстуалном делу анализира тежак положај младих Ромкиња на Југу Србије и висок ризик од раног напуштања школовања (што је директна последица дечијих бракова), сам документ није дефинисао конкретне буџетске мере, обуке или протоколе усмерене на превенцију раних и принудних бракова. Проблем је био “маскиран” унутар шире приче о осипању ученика из образовног система.

Нови Акциони план за младе актуелан за 2025 и 2026 годину иако је препозната хитност проблематике кроз јавне расправе, ипак је фокус у финалном омладинском документу претежно остао на економији, менталном здрављу и ИТ сектору. Током ревизије и креирања новог акционог плана, локална удружења су кроз препоруке истакла да су дечији бракови у Пчињском округу у порасту (Према подацима Ромске женске мреже) и да то највише погађа НЕЕТ популацију (млади који нису у систему образовања, рада или обука).

Што се тиче реалног стања у документу, проблем се делимично мапира у сегменту менталног здравља, родно заснованог насиља и безбедности младих. Предвиђене су опште информативне радионице о људским правима и превенцији насиља. Међутим, системски локални протокол који би увезивао Канцеларију за младе, школе, полицију и цивилни сектор у борби против принудних бракова и даље недостаје у самом омладинском плану.

Упркос томе што званични подаци цивилног сектора и институција социјалне заштите указују на континуитет и комплексност проблема дечијих, раних и принудних бракова на територији Града Врања (посебно у руралним и маргинализованим заједницама), анализа локалних акционих планова за младе из периода 2011-2014, 2021-2025, као и најновијег оквира, показује да овај феномен никада није био таргетиран кроз специфичне мере локалне омладинске политике. Проблем је углавном остајао унутар широких формулација о социјалној инклузији и осипању из школа.

Имајући у виду чињеницу да ЛАП за младе треба да се изгради за дужи временски период, наша организација сматра да је неопходно упутити писмо препоруке Градској управи да је од изузетног значаја да локална заједница препозна овај проблем и системски му приступи. У том смислу, предлажемо да Локални акциони план обухвати следеће мере:

- Креирање неформалног програма обука за дефицитарна дигитална занимања (дигитални маркетинг, соруwiting, основе веб дизајна, управљање друштвеним мрежама и сл.) у комбинацији са менторским програмом за самозапошљавање.
- Ментално здравље и „Safe Space”, односно, оснивање саветовалиштва ван школског система где би лиценцирани психолози и омладински радници пружали бесплатну, анонимну и поверљиву индивидуалну групну психосоцијалну заштиту.
- Превазилажење географске изолованости (Руралне средине) Развијање програма мобилног омладинског рада који изилази из оквира ужег градског језгра Врања.
- Практична партиципација (Активизам кроз акцију), односно, оснивати фонд за мини грантове, ван регуларних годишњих конкурса, где би неформалне групе младих могле да аплицирају са малим пројектима.
- **Уврстити дечије, ране и принудне бракове у Локални акциони план за младе као један од битних проблема младих.**

ЛАП за децу града Врања (који је ранијих година пратио Национални план акције за децу) на локалном нивоу је формално истекао. Уместо једног кровног документа за децу, Град Врање је прешао на модел фрагментисаних тематских акционих планова и секторских стратегија. То значи да су питања права детета и заштите деце тренутно подељена кроз неколико актуелних докумената:

- Локални акциони план за превенцију и борбу против вршњачког насиља (2024-2026. година). Овај документ је тренутно најважнији и најактивнији документ фокусиран искључиво на децу (основношколски и средњошколски узраст).
- Стратегија развоја образовања и васпитања Града Врања (2025-2030 година) покрива васпитно-образовни сегмент, инклузију и рани развој деце.
- Акциони план за унапређење социјалних услуга: делимично покрива децу у ризику, децу из маргинализованих група.

Безбедност и превенција вршњачког насиља (ЛАП 2024-2026) донет је као хитна реакција на пораст међу децом у Врањским школама. Овај документ обухвата три главана сегмента:

- Системска превенција: Рад на промени ставова, вредности и понашања код деце кроз школске радионице и ваннаставне активности.
- Интервенција и заштита: Јасно дефинисани протоколи реаговања када се насиље догоди, са акцентом на психосоцијалну подршку жртвама, али и и рад са починиоцима.

- Укључивање родитеља: Едукације за родитеље и креирање модела сарадње између породице и школе.

Социјална инклузија и деца из осетљивих група (ЛАП 2025-2030)- Кроз документе социјалне заштите и образовне стратегије, Врање мапира децу у стању социјалне потребе. Мере обухватају:

- Материјалну подршку породици: финансијска давања за новорођену децу, као и бесплатан боравак у Предшколској установи за треће и свако наредно дете.
- Децу у уличној ситуацији: Истраживања и акциони планови социјалних услуга препознају проблем деце затечене у просјачењу и сарадњи са Центром за развој локалних услуга социјалне заштите, мада се у пракси ове акције често свODE на једнократне интервенције.

Међутим, и у овим Стратегијама се уочавају многи недостаци као што су:

- Недостатак дугорочне кровне стратегије за децу: Губитком јединственог ЛАП-а за децу, изгубио се и мултисекторски приступ. Проблеми деце се посматрају изоловано (школа решава образовање, полиција насиље, Центар за социјални рад сиромаштво), уместо интегрисано.
- Проблем дечијих, раних и принудних бракова (невидљивост у документима): У документима за децу (укључујући и ЛАП против вршњачког насиља), проблем дечијих, раних и принудних бракова није системски адресиран. То остаје сива зона између социјалне заштите и образовног система, где се реагује тек када дете, најчешће девијанца ромске националности, трајно напусти школу.
- Теоријски карактер докумената наспрам праксе: Локалне анализе (попут критика цивилног сектора на ЛАП за вршњачко насиље) показују да документи обилују теоријским дефиницијама и СВОТ анализама, али да недостају обучени људски ресурси на терену и одрживо финансирање да би се те мере спровеле у свакој сеоској и градској школи.

Имајући у виду чињеницу да ЛАП за децу Града Врања треба да се изгради за дужи временски период, наша организација сматра да је неопходно упутити писмо препоруке Градској управи да је од изузетног значаја да локална заједница препозна овај проблем и системски му приступи. У том смислу, предлажемо да Локални акциони план обухвати следеће мере:

- **Покретање иницијативе за „Локални међусекторски протокол”, односно, креирање и заговарање за усвајање Локалног протокола о сарадњи у превенцији и поступању у случајевима дечијих бракова.**
- **Формирање и обука „Школских тимова за брзи одговор”, односно креирање система ране идентификације деце у ризику унутар образовних установа (посебно у завршним разредима основних школа у Врању и приградским насељима).**

- Вршњачка едукација и „Safe Space” клубови за девојчице, односно формирање неформалних клубова за девојчице са фокусом на оснаживање, репродуктивно здравље и познавање сопствених права.
- Програми економског и образовног менторства (Алтернативе браку): креирање програма стипендирања, менторства или бесплатних курсева (дигиталне вештине, занати, неформално образовање) специфично за девојчице и младе жене из маргинализованих и руралних група у Врању које су у ризику од осипања из система образовања.

Када би се превазишао хронични недостатак специфичних мера у Локалном акционом плану за младе и плановима за децу града Врања, мора се предложити иновативан, двосмерни модел интервенције. С једне стране, кроз креирање Локалног међусекторског протокола потребно је увезати институције (школе, полиција, социјални рад) у јединствен систем заштите.

На основу до сада наведених чињеница и анализе докумената долазимо до следећег закључка:

Анализа стратешког оквира Града Врања указује на изражену потребу за превазилажењем тренутне фрагментације у планирању јавних политика. Локални акциони план за младе и документи који регулишу права и заштиту деце не смеју се посматрати као међусобно искључиви, већ као строго комплементирани инструменти. Ради се о континуитету развоја исте циљне групе – деце и младих, где проблеми идентификовани у раном узрасту (попут осипања из образовног система, изложености дигиталном или вршњачком насиљу и ризика од дечијих, принудних бракова) директно ескалирају и обликују социо-економски статус младе популације до 30 година. Недостатак системске споне између мера намењених деци и мера намењених младима ствара институционални вакуум посебно у прелазном периоду (узраст од 15 до 18 година).

IV Подаци прикупљени од релевантних институција

У складу са Породичним законом Републике Србије, Законом о социјалној заштити и интерним оперативним процедурама, Центар за социјални рад Врање води службену евиденцију о корисницима (малолетним лицима) који се налазе у ризику од склапања дечијих, раних и принудних бракова, као и о регистрованим пријавама сумње или реализованих уговорених заједница. Према званичним подацима ЦСР Врање, квантитативни подаци за посматрани двогодишњи период обухватају: у 2024 години евидентирана је једна пријава у вези склапања дечијих бракова, а у 2025. години није евидентирана ниједна пријава у вези склапања дечијих бракова.

Поред евиденције о општем ризику и пријавама насиља/дечијих бракова, ЦСР Врање, у складу са Породичним законом, води и евиденцију о малолетним лицима старијим од 16 година за која је надлежни суд тражио достављање стручног мишљења у поступцима давања сагласности за склапање брака. У периоду од 1.1.2024.године до 31.12.2024.године Центар за социјални рад Врање имало је 5 захтева Основног суда у Врању. За 4 предмета

Центар за социјални рад дао је позитивно мишљење, док је за један предмет дао негативно мишљење у вези склапања брака. У периоду од 1.1.2025. године до 31.12.2025. године Центар за социјални рад Врање имао је 1 захтев Основног суда у Врању и у том предмету дао је негативно мишљење у вези склапања малолетничког брака. Центар за социјални рад Врање у двогодишњем периоду није самостално дошао до података о постојању ризика од склапања дечијих бракова, односно, није дошао до никаквих података о постојању ризика од склапања дечијих бракова.

У периоду од 1.1.2024. године до 31.12.2024 године Центар за социјални рад добио је једну пријаву у постојању ризика за склапање дечијег брака и то у истом времену од полиције и од родитеља малолетног лица. Званични извештаји и евиденције за период 2024-2025 године потврђују да Центар за социјални рад Врање –како кроз самосталан рад, тако и кроз мултисекторску сарадњу са релевантним локалним институцијама (укључујући школе, здравствене установе и сл.) није дошло до системских података нити регистрованих пријава о постојању ризика или реализованих дечијих и уговорених бракова.

Док у сегменту легалних судских поступака за малолетнике старије од 16 година систем бележи званичне захтеве (укупно 6 у посматраном периоду), у домену ванинституционалних, уговорених дечијих заједница статистика је потпуно празна. Овај налаз истраживања не указује на реално одсуство феномена на територији Града Враћа, већ мапира озбиљан институционални вакуум у ланцу сигнализације. Здравствени радници (који се сусрећу са малолетничким трудноћама), просветни радници (који сведоче превременом напуштању школовања девојчица) и полиција очигледно немају проактиван, увезан систем за препознавање раних индикатора ризика и њихово прослеђивање органу старатељства. Информације унутар установе остају изоловане, а проблем дечијих бракова остаје скривен у сивој зони традиционалних норми унутар маргинализованих заједница.

У периоду од 1.1.2024. године до 31.12.2024.године Центар за социјални рад Врање у једном предмету је формирао стручни тим који се односио на дечији брак и имао једну неодложни интервенцију, док у току 2025. године није било потребе за неодложном интервенцијом и формирањем стручног тима.

У поступању према корисницима у ризику од скапања дечијег брака или у дечијем браку, Центар је предузимао следеће мере и услуге:

- информисање и саветовање детета, родитеља и старатеља,
- упућивање на социјалне и друге услуге у заједници,
- пружање материјалне подршке,
- мере превентивног и корективног надзора над вршењем родитељског права,
- обезбеђивање алтернативног смештаја за дете,
- покретање судских поступака ради заштите права детета,
- покретање поступака заштите од насиља у породици,
- подножење кривичних пријава у случајевима постојања основа сумње на извршење кривичног дела.

У периоду од 1.1.2024. године до 31.12.2024. године Центар за социјални рад Врање је поднело једну кривичну пријаву Вишем јавном тужилаштву због ванбрачне заједнице малолетног лица против родитеља оба детета, стим што једно дете није на нашој територији. У 2025. години није било потреба за покретање поступка.

Центар је вршио евалуацију предузетих мера, у периоду од 1.1.2024. године до 31.12.2024. године, о даљој примени мера у складу са проценом стручног тима у једном случају, након чега је случај затворен. У 2025. години није било таквих случајева. Центар за социјални рад Врање не спроводи превентивне програме, што јасно указује да је систем постављен искључиво реактивно (реагује се тек када се проблем већ деси или када стигне захтев од суда), док проактивна превентива потпуно изостаје. О томе говори податак да је Центар за социјални рад Врање, у периоду од 1.1.2024. године до 31.12.2024. године покретао један превентивни надзор, а у 2025. години није било таквих случајева.

Истаживање је идентификовало потпуни изостанак превентивних програма усмерених на спречавање малолетничких, односно, дечијих бракова од стране Центра за социјални рад Врање. Рано препознавање ризика, едукација рањивих група на терену и континуирани рад у заједници, што представља суштину превентиве, уопште нису обухваћени програмима институција социјалне заштите. Овај институционални вакуум директно узрокује да проблем остане невидљив у званичним статистикама (0 пријава у 2025. години).

У контексту међународног и домаћег права, малолетнички, односно дечији, рани и принудни бракови не представљају обичај, традицију или културолошку специфичност било које етничке групе. Они су званично дефинисани као тежак облик кршења основних људских и дечијих права, облик родно заснованог насиља и озбиљна претња по физичко и ментално здравље девојчица и дечака. Чињеница да Центар за социјални рад Врање у својим службеним евиденцијама не бележи проактивно податке о ризицима или постојању дечијих бракова, нити их добија од других институција, последица је неколико системских фактора:

- Невидљивост неформалних заједница, јер дечији бракови се на Југу Србије у огромној већини случајева склапају као фактичке, ванбрачне и нерегистроване заједнице. Будући да не пролазе кроз легалне токове, они остају потпуно невидљиви за званичне регистре матичних служби и административне евиденције.
- Културолошка баријера и страх унутар заједнице, односно, унутар затворених врата и маргинализованих група, појава се често нормализује, па сама породица или окружење не препознају уговорен брак као кривично дело.
- Изостанак проактивне сигнализације међу институцијама, односно сарадња са здравственим и образовним установама, као и полицијом, функционише по принципу решавања већ пријављених инцидената, а не по принципу превентивне размене информација.

Локални систем у Врању постављен је искључиво куративно и реактивно, уместо превентивно. Институције реагују тек *post festum*, односно онда када је дечији брак већ склопљен, када је девојчица већ напустила школу, или када је Центар за социјални рад тек добио пријаву или званичан захтев од Суда или полиције због пријаве породичног насиља или малолетничке трудноће. Реагује се на санирање тешких последица, док механизми ране

идентификације ризика не постоје у пракси, нити Центар за социјални рад има ресурса и специфичних програма за њихово спровођење.

На територији Града Врања формално функционише и Локални тим за превенцију и борбу против трговине људима. Овај тим је у националним оквирима дуже од једне деценије мапиран као пример добре праксе, јер окупља представнике Града, тужилаштва, полиције, Здравственог центра Врање и цивлног сектора. Међутим, анализа рада и фокуса Локалног тима у периоду 2024-2025. године показује да је фокус локалног тима на видљиве тачке експлоатације. Активности тима на терену претежно су усмерене на сузбијање и превенцију радне експлоатације, принудног просјачења и заштиту миграната у Пчињском округу.

Током предходне две године спроведене су важне обуке за здравствене раднике у Здравственом центру Врање за препознавање жртава модерног ропства и родно заснованог насиља. Међутим, преношење тих механизма у сферу раних сумњи на уговорене бракове у школском узрасту и даље представља сиву зону. Иако локални тим има изграђену инфраструктуру за сардњу, дечији и принудни бракови се и даље ретко процесуирају кроз призму трговине људима у раној фази. Зато инфраструктура овог тима постоји, али јој недостаје специфичан оперативни алат, попут локалног протокола, и превентивни програм цивлног сектора који би дечије бракове ставио у врх приоритета заједничког деловања просвете, полиције и социјалне заштите.

Подаци добијени од Основног јавног тужилаштва Врање наводе да у временском периоду од 1.1.2024. године до 31.12.2025 године за кривично дело закључења принудног брака из члана 187А нема предмета. Податак да тужилаштво нема предмета под чланом 187А КЗ (Принудно закључење брака) не значи да се ти бракови нису десили већ да су преточени у друга кривична дела. Тужилаштва у пракси изузетно тешко доказују елемент силе и претње који је неопходан за члан 187А. Због тога се ове појаве најчешће преквалификују и процесуирају кроз:

- Члан 190 КЗ (Ванбрачна заједница са малолетником)-јер је лакше доказати саму чињеницу да малолетник шиви са пунолетним лицем.
- Члан 193КЗ (Запуштање и злостављање малолетног лица) против родитеља који су брак омогућили.
- Члан 194 КЗ (Насиље у породици).

Чињеница да су институције послале 11 пријава, а да је резултат 0 предмета за конкретно дело принудног брака, указује на озбиљан шум у комуникацији и недостатак доказних механизма. Пријаве које поднесу Центар за социјални рад и Полицијска управа очигледно бивају одбачене у предистражном поступку пред тужилаштвом због недостатка доказа, повлачења изјава сведока или неправилно прикупљених доказа на самом терену.

Податак да су 4 пријаве стигле директно од самих оштећених је алармантан и изузетно важан индикатор.

Укључујући и једну пријаву из Центра за социјални рад Трговиште доказује да проблем има регионални карактер у Пчињском округу и да често укључује миграцију жртава или уговарање бракова између различитих општина.

Локални тим за борбу против трговине људима и институције очигледно шаљу сигнале (11 пријава), али крајњи исход (0 предмета) показује да карике у ланцу не сарађују синхронизовано. Када полиција и Центар за социјални рад пошаљу пријаву, изостаје заједнички рад на заштити жртве и обезбеђивању доказа који би опстали пред тужилаштвом.

Овај драстичан несклад између броја поднетих пријава и нула процесуираних предмета пружа директан, емпиријски доказ да локални систем пати од акутног недостатка капацитета за доказивање и адекватну правну квалификацију кривичног дела, чиме се суштина проблема - принуда, експлоатација и кршење дечијих права институционално релативизује.

Ovo istraživanje sprovedeno je u okviru projekta „Prevenција dečjih brakova i jačanje lokalnih mehanizama zaštite u Sremskoj Mitrovici i Vranju“, uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovorni su isključivo Udruženje građana „Glas Vranja“ i NVO Praxis i ono nužno ne odražava zvanične stavove Evropske unije.